

УДК 369.032

JEL Classification: H51, H55, H75, R13

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).118-130](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).118-130)**В.В. Шалімов**, доц., канд. екон. наук*Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна***В.А. Черноглазов**, головний спеціаліст з питань опіки та піклування – юрисконсульт*Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Фортечної районної в місті Кропивницькому ради, м. Кропивницький, Україна***Г.В. Черноглазова**, канд. пед. наук*Льотна академія Національного авіаційного університету, м. Кропивницький, Україна*

Управління соціальним захистом населення регіону: сучасний стан та напрями вдосконалення в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіону

Стаття присвячена дослідженню питань реформування державного управління для реалізації державної політики соціального захисту населення регіонів та визначення концептуальних підходів до вдосконалення управління соціальним захистом населення регіонів України з урахуванням принципів соціальної відповідальності. Досліджено динаміку загальних видатків на соціальний захист та їх питому вагу у валовому внутрішньому продукті, місце соціальних допомог та інших трансфертів у загальних доходах населення України. Проаналізовано Концепцію реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей в частині реформування органів державного управління. Доведено, що суб'єкти підприємницької діяльності, органи державного сектору і громадські організації повинні відігравати важливу роль у доповненні та розширенні державних соціальних програм й заходів. Розкрито основні компоненти моделі управління соціального захисту населення регіону на основі налагодженої системи взаємовідносин між бізнес-структурами, органами державного управління та місцевого самоврядування й суспільством, яка дозволить підвищити ефективність та результативність системи соціального захисту країни та регіону.

управління соціальним захистом населення регіону, соціальний захист населення регіону, соціальна відповідальність, спільні цінності, соціально-економічний розвиток

В.В. Шалімов, доц., канд. екон. наук*Центральноукраїнський національний технічний університет, г. Кропивницкий, Украина***В.А. Черноглазов**, главный специалист по вопросам опеки и попечительства - юрисконсульт*Управление социальной защиты населения исполнительного комитета Фортечной районной в городе Кропивницком рады, г. Кропивницкий, Украины***А.В. Черноглазова**, канд. пед. наук*Лётная академия Национального авиационного университета, г. Кропивницкий*

Управление социальной защитой населения региона: современное состояние и направления совершенствования в контексте обеспечения социально-экономического развития региона

Статья посвящена исследованию вопросов реформирования государственного управления для реализации государственной политики социальной защиты населения регионов и определения концептуальных подходов к совершенствованию управления социальной защитой населения регионов Украины с учетом принципов социальной ответственности. Исследована динамика общих расходов на социальную защиту и их удельный вес в валовом внутреннем продукте, место социальной помощи и других трансфертов в общих доходах населения Украины. Проанализирована Концепция реализации государственной политики по социальной защите населения и защите прав детей в части реформирования органов государственного управления. Доказано, что субъекты предпринимательской деятельности, органы государственного сектора и общественные организации должны играть важную роль в дополнении и расширении государственных социальных программ и мероприятий. Раскрыты основные компоненты модели управления социальной защиты населения региона на основе налаженной системы взаимоотношений между бизнес-структурами, органами государственного управления и местного самоуправления и обществом, которая позволит повысить эффективность и результативность системы социальной защиты страны и региона.

управление социальной защитой населения региона, социальная защита населения региона, социальная ответственность, общие ценности, социально-экономическое развитие

Постановка проблеми. Механізм соціального захисту населення та процеси управління ним формуються не ізольовано, а у певному взаємозв'язку з усіма сферами: економічною, соціальною, політичною, культурно-духовною, екологічною. Упродовж всього періоду з початку проголошення незалежності ситуація в соціальній сфері в нашій країні формувалася (а точніше – змінювалася) під впливом системних трансформаційних змін, які переживали всі сфери країни у зв'язку зі становленням України як незалежної держави, процесами її інтеграції до європейського простору та глобалізованого світового господарства. Разом з тим, механізм соціального захисту не можна розглядати виключно з точки зору державного рівня, оскільки в сучасних умовах активізації процесів децентралізації управління соціальним захистом населення стає важливим чинником впливу на соціально-економічний розвиток регіону, що вимагає корегування підходів до суб'єктно-об'єктного наповнення даного механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних проблем вдосконалення управління соціальним захистом населення в контексті забезпечення соціальної справедливості та соціальної відповідальності присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців. зокрема, Б. Баррі (Brian Barry), Р. Пінока (Roland Pennock), Дж. Чепмена (John W. Chapman) [13], В. Гришкіна [2], О. Длугопольського [4], Ф. Сімоно (Philippe Simonnot) [8], О. Соскіна [9], В. Шаповал [10], Л. Ярової [12] та інших.

Грунтовний аналіз впливу політичних та економічних факторів на організацію системи соціального захисту населення представлений в дисертаційному дослідженні Павлової Л.О. [7], яка зауважує, що в основу моделі соціального захисту населення в Україні необхідно покласти декілька фундаментальних принципів: соціальної справедливості й відповідальності, компромісу між справедливістю та ефективністю, поєднання сили і справедливості. При цьому справедливість має розглядатися як правильність винагороди, дотримання правил гри та рівні права учасників соціального процесу [13], а не як прояв популізму. Підтримуючи погляди сучасних економістів [4], робиться висновок, що компроміс між соціальною справедливістю й економічною ефективністю – це вибір, який потрібно зробити суспільству та владі щодо формування, розподілу і використання видатків на соціальний захист.

Загальноприйнятою є позиція, що ефективність моделі соціального захисту значно залежить від оптимального поєднання сили держави, її справедливості стосовно найуразливіших верств населення, адже справедливість без сили немічна, а сила без справедливості тиранічна [8]. Гутник В. та Автономов В. зауважують, що існує і інша позиція щодо організації моделей соціального захисту, наводячи в якості прикладу позицію В. Ойкена, який різко негативно ставився до спроб розв'язати проблеми соціального захисту з допомогою політики державою втручання і вважав, що найкращим способом вирішення є ефективне господарювання [3].

О. Соскіним запропоновано порівняльний аналіз можливих альтернатив визначення національної економічної моделі, беручи до уваги соціальну складову як одну із ключових складових даної моделі, і виділено п'ять варіантів її побудови: вивчення західних моделей і адаптація до українських реалій; обґрунтування змішаної моделі, орієнтованої на реалізацію інтересів держави, фінансово-монополістичних груп, середнього і дрібного бізнесу; інтеграція державного регулювання та ринкової конкурентної економіки; визначення частки держави в економіці та запозичення досвіду країн Центральної та Східної Європи; вибір оптимальної моделі [9].

Разом з тим, проблеми побудови механізму управління соціальним захистом населення регіону залишаються повністю нерозкритими, теоретичні та методичні питання потребують постійного розвитку, враховуючи сучасні процеси децентралізації, що визначають рівень соціально-економічного розвитку регіонів, а також зміни пільгових категорій громадян.

Постановка завдання. Завданням даної статті є дослідження питань реформування державного управління для реалізації державної політики соціального захисту населення регіонів та визначення концептуальних підходів до вдосконалення управління соціальним захистом населення регіонів України на засадах соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Для оцінювання потреб у соціальному захисті та рівня його фінансування доцільно дослідити динаміку та питому вагу витрат на соціальний захист та соціальну допомогу у ВВП та доходах населення. Як свідчать дані Державної служби статистики (табл.1), при зростанні видатків на соціальний захист – в 2,2 рази за період 2010-2018 рр. (за методологією європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту) і в 3,1 рази за період 2010-2019 рр. (за вітчизняною методологією Державної служби статистики України), їх частка в складі ВВП та загальних видатків зведеного бюджету України невинно зменшується і є в 2019 році найменшою за досліджуваний період. Якщо їх частка у ВВП в 2010 році за методологією європейської системи становила 24,9%, а за вітчизняною методологією – 9,3%, то в 2018 році ці показники становили, відповідно, 15,7% та 8,7%. Частка витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення у видатках зведеного бюджету України зменшилася з 27,7% (2010 рік) до 23,4% (2019 рік).

Таблиця 1 – Загальні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення

Показник	2010	2015	2017	2018	2019
Загальні видатки на соціальний захист (за методологією європейської інтегрованої статистики соціального захисту), млн.грн.	283500,5	408242,9	526035,9	622705,0	-
у % до ВВП	24,9	20,3	17,4	15,7	-
Обсяг видатків зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення населення, млн.грн	104534,9	176339,8	285761,7	309363,6	321786,7
у % до загальних видатків	27,7	25,9	27,0	24,7	23,4
у % до ВВП	9,3	8,9	9,6	8,7	8,1

Джерело: узагальнено авторами з використанням [10, с.11]

Інформація щодо структури доходів населення показує наявність суттєвої залежності населення від соціальних допомог, яка, тим не менш, зменшується, враховуючи зменшення питомої ваги (табл. 2).

Таблиця 2 – Соціальна допомога в структурі доходів населення України

Показник	2005	2010	2015	2017	2018
Заробітна плата	42,1%	40,8%	40,0%	45,6%	47,1%
Прибуток та змішаний дохід	15,3%	14,5%	18,3%	18,0%	17,6%
Доходи від власності (одержані)	2,9%	6,2%	4,5%	3,0%	2,8%
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, в т.ч.	39,7%	38,5%	37,2%	33,4%	32,5%
соціальні допомоги	22,2%	21,5%	19,3%	14,8%	14,3%
інші одержані поточні трансферти	3,3%	3,1%	4,5%	4,2%	4,4%
соціальні трансферти в натурі	14,2%	13,8%	13,4%	14,4%	13,7%

Джерело: узагальнено авторами з використанням [10, с.14]

При зростанні обсягу соціальних допомог з 151307 млн. грн. в 2010 році до 1056134 млн. грн. в 2018 році, їх питома вага в загальних доходах населення України зменшилася з 39,7% до 32,5% через зростання абсолютної величини заробітної плати більш високими темпами і збільшення її питомої ваги з 42,1% до 47,1%.

Наведені дані (табл. 1) свідчать, що видатки на соціальний захист за європейською методологією набагато більші за обсягом, аніж бюджетні видатки. За методологією ЄС, яку впроваджено і в роботу Державної служби статистики України [6], соціальний захист охоплює усі види втручання з боку державних чи приватних організацій, метою яких є полегшення домогосподарствам та фізичним особам тягара соціальних ризиків або потреб, а слово втручання за визначенням має розумітися у найширшому сенсі, аби охопити фінансування допомоги і пов'язаних адміністративних затрат, а також фактичне надання допомоги. Відповідно до конвенційного визначення соціального захисту Європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту (ESSPROS) перелік ризиків (потреб) є таким: захворювання/медичне обслуговування; інвалідність; похилий вік; утриманці, що втратили годувальників; сім'я/діти; безробіття; житло; соціальна ізоляція, яку не віднесено до інших категорій. Допомога, надана в рамках соціального захисту, може приймати багато форм; проте в системі ESSPROS вони обмежені: по-перше, грошовими виплатами соціально захищеним громадянам; по-друге, відшкодуванням витрат, понесених соціально захищеними громадянами; по-третє, товарами та послугами, які напряму надаються соціально захищеним громадянам. Показово, що схеми соціального захисту охоплюють: схеми центрального уряду; схеми місцевого уряду; фонди соціального страхування; схеми роботодавців та інші, що підтверджує необхідність використання широкого підходу до розуміння системи соціального захисту та управління нею.

Отже, розглядаючи систему управління соціальним захистом, її необхідно ідентифікувати як складну комплексну систему, в якій взаємодіють такі елементи: органи державного управління, органи місцевого самоврядування, особи, які потребують соціального захисту, громадські організації, суб'єкти підприємницької діяльності (бізнес-структури) та органи державного сектора.

Державне управління є першим та ключовим складником, адже міцна та розвинута держава є ототожненням держави, в якій ефективно функціонують державні інститути.

До головних критеріїв державного управління соціальним захистом Павлова Л.О. відносить такі складові: політична стабільність; національна безпека; дієве управління та адміністрування; соціальна справедливість; високий рівень зайнятості; стабільний і достатній рівень оплати праці для працездатних та гарантований належний рівень життя для непрацездатних осіб; якісні та доступні послуги держави (освіта,

медицина, догляд); гендерна рівність; конкурентоспроможна економіка; системність у реформуванні системи соціального захисту населення [7, с. 128].

Вважаємо слушною думку Павлової Л.О. щодо доцільності віднесення до інструментів та механізмів державного управління соціальним захистом таких елементів: дотримання принципу верховенства права; прозорість, відкритість та підконтрольність урядування суспільству; звітність органів влади; здатність політичних сил до консенсусу; активну політику зайнятості населення, у тому числі молоді; підтримку розвитку великого, середнього й малого бізнесу та забезпечення сприятливого інвестиційного клімату; стимулювання благодійності, соціальної відповідальності й створення спільних цінностей бізнесу через надання податкових державних гарантій (податкових пільг); захист національного виробника на світових ринках; чітку систему перевірки доходів і зменшення тінізації доходів громадян від оподаткування; жорстку податкову та платіжну дисципліну; соціальне партнерство; децентралізацію влади, розвиток місцевого самоврядування; підтримку структур громадянського суспільства; громадянську активність і відповідальність суспільства; кодифікація законів, нормативних та регуляторних документів в сфері соціального захисту населення.

Разом з тим, на державному рівні визнається, що система адміністрування соціальних програм є складною, не забезпечує повною мірою своєчасність надання адміністративних послуг соціального характеру, уніфікованість практики надання таких послуг, підзвітність місцевих органів виконавчої влади, координація дій та співпраця органів місцевого самоврядування (особливо це стосується об'єднаних територіальних громад), системний моніторинг і контроль за цільовим використанням коштів, передбачених для соціальних виплат, контроль за дотриманням державних стандартів під час надання соціальних послуг, контроль забезпечення прав дітей, потребує удосконалення механізм здійснення такого контролю [5]. На сьогодні в Україні тривають реформи, якими передбачено, зокрема, впровадження та застосування нового механізму взаємодії між державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також створення і максимальне наближення до безпосереднього споживача мережі публічних послуг у різних сферах. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1057-р від 26 серпня 2020 р. була схвалена «Концепція реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей» [5], якою впроваджено реформу державного управління соціальним захистом України.

Згідно з цією Концепцією створення державного органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики і який реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей забезпечується шляхом перетворення Держсоцслужби на Національну соціальну сервісну службу України (Нацсоцслужбу).

Нацсоцслужба, як центральний орган виконавчої влади, виконуватиме такі завдання:

- реалізація державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей відповідно до законодавства;
- реалізація державної політики щодо здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей;

– методичне забезпечення та координація в межах повноважень, визначених законом, дій органів місцевого самоврядування щодо проведення соціальної роботи, надання базових соціальних послуг і соціальної підтримки (в тому числі через центри надання адміністративних послуг) відповідно до потреб жителів територіальної громади, забезпечення прав дітей.

Нацсоцслужба виконуватиме визначені для неї завдання безпосередньо та через відповідні територіальні органи, які утворюватимуться відповідно до вимог законодавства з урахуванням територіальної організації виконавчої влади, необхідності виконання на відповідному територіальному рівні визначеного обсягу сервісних і контрольних функцій щодо реалізації державної політики соціального захисту населення та захисту прав дітей.

Планується отримати такі основні результати реалізації Концепції:

– створення ефективної системи реалізації державної політики з питань соціального захисту населення, захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей;

– підвищення адресності надання різних видів допомоги та унеможливлення порушень законодавства під час призначення соціальних виплат;

– утворення та розвиток високоякісних соціальних сервісів для населення;

– забезпечення раннього виявлення вразливих сімей, профілактики складних життєвих обставин осіб/сімей;

– надання базових соціальних послуг населенню за місцем проживання та своєчасна організація спеціалізованих соціальних послуг;

– швидке та зручне надання адміністративних послуг соціального характеру через центри надання адміністративних послуг;

– міжвідомча взаємодія у процесі надання соціальної підтримки сім'ям з дітьми, особам з інвалідністю, особам похилого віку;

– підвищення якості надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі;

– забезпечення ефективної підтримки сімей з дітьми та відповідального батьківства;

– забезпечення патронату над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах;

– максимальне охоплення сімейними формами виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

– підвищення ефективності соціального захисту населення за рахунок професійної спроможності працівників системи соціального захисту, в тому числі працівників центрів надання адміністративних послуг, які надають адміністративні послуги соціального характеру, а також здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей;

– утворення і забезпечення функціонування системи навчання/підвищення кваліфікації працівників центрів надання адміністративних послуг, які надають адміністративні послуги соціального характеру, фахівців з питань соціального захисту населення та забезпечення прав дітей, надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи.

Підтримуючи широке трактування соціальної відповідальності підкреслюємо, що співучасником формування ефективної моделі соціального захисту мають стати бізнес-структури та суб'єкти державного сектора, а посилення дієвості функціонування соціальної сфери, зокрема, підвищення рівня соціальної захищеності громадян України може відбутися за умови участі роботодавців, що надасть зрости рівню позитивного вирішення соціальних проблем.

Підтвердженням такої думки є проведене у 2013 р. започатковане ООН глобальне опитування «Мій світ» [19], в якому взяли участь 530 тис. респондентів з 194 країн світу. Опитування звертало увагу на розв'язання найгостріших проблем, переважно соціального характеру, для жителів більшості країн, серед яких – освіта, охорона здоров'я, відповідальний уряд, можливості працевлаштування та чиста питна вода/санітарія [19]. В 2015 році ці опитування були продовжені [18; 16].

Охорона здоров'я й освіта становлять пріоритетні напрями розвитку людства. Компанії всього світу, взявши за основу здійснене опитування, виокремили для себе шляхи взаємодії, користуючись різними інструментами впливу. З поміж цих інструментів існують наступні концепції: благодійність; філантропія; соціальний маркетинг; соціальна відповідальність бізнесу; концепція створення спільної цінності.

Благодійність не має чітко визначеного плану, функціонує за можливості або бажання бізнесу. Благодійність має одноразовий і несистематичний характер, хоча вона поширена серед більшості малих та великих компаній.

Соціальний маркетинг – це інструмент вирішення соціальних проблем провідних компаній, котрі існують в суспільстві для збільшення своїх продажів. Його називають прямою комунікацією з додатковою вартості. Виокремимо три основні види соціального маркетингу:

1) фандрайзинг – комплекс заходів, які здійснюються від імені організації та спрямовані на переконання місцевого співтовариства з необхідністю об'єднати розрізнені ресурси і надати їх для підтримки певного розробленого проекту, що має соціально-економічне значення й створює сприятливі умови для соціально-економічного розвитку суспільства [2];

2) спонсорство – демонстрація соціальної активності компанії;

3) стимулювання збуту – просте і безпосереднє відрахування виручки, доходів, відсотків з продажів розв'язання соціальних питань.

Поняття «соціальна відповідальність бізнесу» вже не є принципово новим для вітчизняних бізнес-структур. Причому як синоніми часто використовують поняття «корпоративна соціальна відповідальність», «корпоративні соціальна сприйнятливість», «корпоративна соціальна діяльність», «корпоративна соціальна добросовісність», «корпоративне громадянство». У загальному розумінні під соціальною відповідальністю бізнесу розуміють його добровільний внесок у розвиток суспільства в економічній, соціальній та екологічній сферах, дії, пов'язані безпосередньо з основною діяльністю підприємств, котрі спрямовані на благо суспільства та виходять за межі визначеного законом мінімуму [1].

Вважається, що соціальна відповідальність бізнесу – це не лише глобальна мода, а довгостроковий тренд у політиці сучасних бізнес-організацій, що відображає появу соціальної політики нового типу, яка знаходиться у віданні не тільки національних держав, а й суспільних, міжнародних і ділових структур [10]. Новий тип соціальної політики – відповідь на інституційне оточення підприємницького сектора, яке зазнало великих змін. Відповідно у новому інституційному оточенні поняття соціальної політики також отримало ширше тлумачення, що охоплює і державну соціальну

гарантію прав громадян, і вимоги активнішого введення бізнесу в сферу соціальної політики [10].

З огляду на це, соціальна відповідальність бізнесу стала концептуальною й ідеологічною основою соціальної політики нового типу [10]. Сьогодні всі бізнес-організації прагнуть до створення привабливого іміджу в громадськості. Наприклад, американські компанії підтримують зазвичай університети, навчальні центри, надаючи їм очевидний пріоритет. Японські компанії велику частку соціальних інвестицій вкладають у культуру, а європейські акцентують на раціональному використанні енергетичних ресурсів, захисті довкілля та ін. Усе це сприяє формуванню нового обличчя бізнесу, принципово модерних засад підприємницьких інтересів [10]. Тому егоїстичні інтереси бізнесу стосовно максимізації прибутків потребують альтруїстичної співпраці з державою, передбачаючи скерування частини прибутків на створення соціальної та політичної стабільності, розвиток культури, підвищення освітнього і фахового рівня громадян, їхній соціальний захист [10].

У світовій практиці до основ соціально відповідального бізнесу зараховують:

- добросовісну сплату податків;
- виконання вимог міжнародного, державного, регіонального законодавства;
- турботу про своїх працівників, що полягає у дотриманні чинного законодавства, вчасній і гідній оплаті праці, гнучкій системі винагород та преміювання, забезпеченні оплачуваних відпусток згідно з чинним законодавством, професійну підготовку кадрів, охорону й зміцнення здоров'я персоналу (медичне страхування, санаторно-курортні заклади, пенсійне забезпечення);
- створення нових робочих місць, забезпечення високої прибутковості й стабільної зайнятості;
- фінансування наукових і освітніх проектів (надання грантів, стипендій);
- вирішення екологічних та інших глобальних проблем (економне споживання природних ресурсів, їхнє повторне використання й відновлення, зменшення впливу на зміну клімату, зокрема зменшення викидів газу з парниковим ефектом, боротьба з ВІЛ/СНІДом та ін.) [10].

Ця концепція популяризується у всіх країнах світу. Кожного року проводяться рейтинги соціально відповідальних компаній. «До цих рейтингів/індексів належать:

1. Щорічний рейтинг найбільш соціально відповідальних компаній впливового американського журналу «Fortune».
2. Щорічний рейтинг найбільш соціально відповідальних компаній CSRRepTrak® 100, складений Reputation Institute (глобальною консалтинговою компанією) на основі CSRIndex – індексу.
3. Світовий фондовий індекс Доу-Джонса зі сталого розвитку (Dow Jones Sustainability Index) охоплює світові індекси сталості Dow Jones Sustainability World Indexes.
4. Індекс FTSE4Good, представлений компанією FTSE (спільне підприємство Financial Times та лондонська біржа LSE). Оцінюють і фінансові показники, і соціальну й екологічну складову» [14].

Українські компанії ще не наблизились до світових рейтингів. Однак в українському просторі функціонує українська методика оцінки відкритості й системності українських компаній у сфері соціальної відповідальності, запропонований українським журналом «ГВардія» видавничого холдингу «Галицькі контракти».

Відмінність цієї оцінки полягає у тому, що вона передбачає використання інтегрованого методу і системного аналізу рівня розкриття інформації (наявність чи відсутність соціального звіту як інструменту діалогу зі суспільством), а також

діяльності компаній у сфері соціальної відповідальності (взаємодія з усіма зацікавленими сторонами) і виражається підсумковими бальними показниками (максимальне значення інтегральної оцінки – 100 балів) [10].

Аналіз рейтингу за 2009-2019 рр. засвідчує наявність на українському ринку соціально-відповідальних компаній (89 компаній, які подали дані щодо соціальної орієнтованості бізнес-організацій), але їхня системність низька. Крім того, не всі компанії, котрі діють від імені соціальної відповідальності, взаємодіють із цим рейтингом. Відтак вважати його таким, що висвітлює повну картину соціальної відповідальності, не можна. Однак, зауважимо, що це крок на шляху до прозорості й відкритості бізнесу та їх взаємодії з довкіллям.

Разом з тим, варто відмітити, що взаємодія органів державного управління та місцевого самоврядування й бізнес-структур ускладнюється тим, що інтереси все ж таки різняться і присутній певний конфлікт інтересів. Але в будь-якому випадку ефективні паритетні взаємовідносини держави та бізнесу на умовах партнерства необхідно розглядати і як умову, і як обов'язкову ознаку соціально орієнтованої економіки.

Державна система, навіть у розвинутих країнах, не в змозі у потрібних обсягах здійснювати заходи, спрямовані на соціальний захист населення, й ефективно розв'язувати різні соціальні питання (особливо гостро ця проблема постає у країнах з трансформаційною економікою, тому від бізнес-структур усе частіше вимагають зайняти місце у вигляді нових суб'єктів соціальної політики) [10].

Коли держава не в змозі забезпечити відповідальне функціонування підприємницьким структурам через належну господарську політику та різноманітні інструменти, які заохочують до відповідальних практик і, навпаки, які карають безвідповідальну поведінку на ринку, то вона не може розраховувати на те, що бізнес дійсно втілюватиме принципи соціальної відповідальності у повсякденне життя [10].

Як зазначає В.М. Шаповал, «взаємодія бізнесу та влади, як підтверджує світовий досвід, відображає інтереси суспільства і є важливим чинником сталого розвитку країни.

Соціально-відповідальна поведінка приносить наступні вигоди компаніям:

- зміцнення репутації й іміджу компанії у громадськості й ділових співтовариств;
- підвищення якості управління бізнесом: зростання продуктивності праці персоналу, скорочення операційних витрат тощо;
- поліпшення відносин із персоналом компанії – соціальні програми понад законодавчо установлені мінімуми сприяють підвищенню репутації компанії у співробітників;
- збільшення інвестиційної привабливості компанії – дотримання принципів етичної, соціальної й екологічної відповідальності практики здійснення бізнесу сприяє підвищенню інвестиційної привабливості компанії, що у свою чергу виявляється в поліпшенні фінансових показників діяльності компанії та відкриває вільніший доступ до капіталу;
- вдосконалення відносин із представниками влади; соціально відповідальним компаніям легше проводити перемовини стосовно ліцензій та дозволів з органами влади, у них більше шансів на відміну від чинного законодавчого регулювання і на упередження впровадження нового регулювання» [10].

Отже, соціальну відповідальність необхідно зарахувати до капіталовкладень, а не витрат, так само, як витрати - на високоякісне управління [10].

Еволюція розвитку соціальних ініціатив на цьому не завершилась. Роль корпорацій у сучасній науці та бізнес-середовищі неодноразово переглядалась. Науковці вважають: «Спільна цінність (Shared Value) – це не соціальна відповідальність, не філантропія і навіть не сталий розвиток. Це новий шлях досягнення економічного успіху, що може дати серйозний поштовх до трансформації бізнес стратегії. Деякі компанії уже почали створювати спільну цінність шляхом знаходження точок перетину між суспільством та бізнесом. Уряд у свою чергу повинен навчитися регулювати бізнес так, аби допомагати створенню спільної цінності, а не навпаки» [17].

Внаслідок цього уряд та органи місцевого самоврядування отримують стабільність соціального середовища та вирішення низки соціальних проблем; бізнес – зняття соціальних протиріч (до них належать безробіття, бідність), переваги перед споживачами, довіру суспільства та збільшення прибутків; суспільство – якісну продукцію, гідні умови праці, захист і гарантії.

Коли соціальна відповідальність розглядається як добровільна ініціатива бізнес-організацій, то концепція «створення спільної цінності» – як певний обов'язок ділових кіл діяти відповідно до установлених норм та правил, що потребують виконання вимог, котрі так чи інакше виходять за межі безпосередніх економічних інтересів корпорацій [15].

Отже, концепція «створення спільної цінності» (Creating Shared Value) – ініціатива, спрямована на вирішення глобальних соціальних та економічних проблем. Сьогодні низка українських компаній уже використовує на практиці таку концепцію.

Як уже зазначалося, взявши за основу глобальне опитування «Мій світ» [18; 16], кожна корпорація визначила для себе провідні напрями діяльності у розв'язанні соціальних питань. Тобто соціальна активність повинна бути нерозривно пов'язана з головною діяльністю компанії.

Третій, не менш важливий співавтор моделі, – суспільство (громадськість). Ефективна система соціального захисту сформувалась у багаторічній боротьбі громадських організацій і рухів, передусім профспілок – наймасовіших і соціально активних об'єднань. За весь період, після другої світової війни, завдяки діалогу влади та суспільства, західні країни не допустили великого розриву між доходами найбагатших і найбідніших громадян [12].

Варто погодитися з позицією Павлової Л.О., що діалог між владою та суспільством є найважливішим підґрунтям для побудови успішної системи соціального захисту населення України [7], а для її реалізації необхідно здійснити такі заходи: оновлення й активізацію профспілкового руху в Україні; вихід громадських організацій на рівень прийняття рішень і можливість суспільства впливати на ситуацію в країні через звернення та внесення пропозицій до представників влади; визнання волонтерського руху в Україні – обов'язкову складову громадянського суспільства; створення комісій зі соціальних питань у всіх регіонах України та можливість отримання відповіді на запитання соціального характеру впродовж робочого дня [7].

Ці заходи – основа ефективної моделі соціального захисту населення в Україні. Конструктивний діалог та спільна мета з вирішення соціальних проблем української громадськості може стати міцним підґрунтям для зміцненню українського суспільства, його згуртованості й терпимості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що спрямування зусиль на побудову моделі, що відповідала б умовам соціально орієнтованої економіки та ефективної реалізації прийнятої урядом «Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав

дітей», є вагомим кроком у вдосконаленні формування механізму соціального захисту. Нова модель управління у зазначеній сфері повинна забезпечувати поєднання централізації та децентралізації повноважень щодо соціального захисту населення і захисту прав дітей з метою створення та розвитку повноцінного життєвого середовища для громадян і задоволення їх потреб у соціальному захисті, що є важливим в умовах фінансової децентралізації. Разом з тим, сучасна модель управління соціального захисту має будуватися на визнанні бізнес-структур, органів державного сектору, тобто бізнесу, як невід'ємного суб'єктного елементу, роль якого визначається запровадженням та реалізацією програм соціальної відповідальності, благодійності, філантропії тощо. Перспективами подальших досліджень є визначення ефективних механізмів відкритого опитування бізнесу та суспільства в контексті визначення «спільних цінностей» з метою розробки пропозицій щодо формування регіональних та державних програм соціального захисту та шляхів їх реалізації.

Список літератури

1. Белявська К.С. Соціальна відповідальність бізнесу: еволюція поглядів на проблему. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 1. С. 228–234.
2. Гришкін В.О. Соціалізація економіки України: теорія, методологія, перспективи: монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2005. 498 с.
3. Гутник В., Автономов В. Немецкая экономическая мысль и феномен Ойкена. МЭиМО. 1997. № 8. С. 102–109.
4. Длугопольський О.В. Теорія економіки державного сектора: навч. посіб. Київ : Професіонал, 2007. 592 с.
5. Концепція реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей : розпорядження Кабінету Міністрів України № 1057-р від 26 серпня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 15.09.2020).
6. Методологічні положення щодо складання допоміжних (сателітних) рахунків соціального захисту в Україні : наказ Держкомстату від 15.02.2010 р. №56. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2010/56/metod.htm (дата звернення 10.09.2020).
7. Павлова Л.О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2015. 230 с. URL : https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pavlova.pdf (дата звернення 1.09.2020)
8. Сімоно Ф. 39 уроків сучасної економіки ; пер. з фр. Є. Т. Марічев, наук. ред. І. Г. Лук'яненко. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 298 с.
9. Соскін О. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 1. С.47–55.
10. Соціальний захист населення України у 2019 році : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2020. 116 с.
11. Шаповал В.М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: монографія. Дніпропетровськ : Держ. ЗВО «Нац. гірничий ун-т», 2011. 357 с.
12. Ярова Л.В. Соціальна політика України в контексті європейської інтеграції : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 320 с.
13. Barry B. Humanity and Justice in Global Perspective. *Ethics, Economics, and the Law pf Property. Nomos XXIV.* / ed. by J. R. Pennock and J. W. Chapman, New York: New York University Press, 1982. pp 219-252.
14. FTSE4GOOD Index Series. URL : <https://www.ftserussell.com/products/indices/ftse4good> (дата звернення 1.09.2020)
15. Moussis Nicholas Guide to European Policies. European Study Service; 13th ed., 2007 edition (30 Nov. 2007). 488 p.
16. Now you too can vote on post-2015 goals. URL: <https://www.devex.com/news/now-you-too-can-vote-on-post-2015-goals-80491> (дата звернення 1.09.2020)

17. Porter Michael E., Kramer Mark R. Creating Shared Value. Harvard Business Review. 2011. Vol.89 (1-2). pp: 62-77. URL: <https://sharedvalue.org.au/wp-content/uploads/2015/12/Harvard-Business-Review-Creating-Shared-Value.pdf> (дата звернення 1.09.2020)
18. The United Nations wants to know what matters most to you. URL: <http://vote.myworld2015.org/> (дата звернення 1.09.2020)
19. UN engages citizens worldwide in shaping future global development agenda. URL: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/pressreleases/2013/03/12/un-engages-citizens-worldwide-to-take-part-in-shaping-future-global-development-agenda-.html> (дата звернення 1.09.2020)

References

1. Belyavskaya, K.S. (2011). Sotsialna vidpovidalnist biznesu: evolyutsiya pohlyadiv na problemu [Social responsibility of business: the evolution of views on the problem]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu - Bulletin of Khmelnytsky National University*, 1, 228–234 [in Ukrainian].
2. Grishkin, V.O. (2005). *Sotsializatsiya ekonomiky Ukrayiny: teoriya, metodolohiya, perspektyvy: monohrafiya* [Socialization of Ukraine's economy: theory, methodology, prospects: monograph]. Dnepropetrovsk: Thresholds [in Ukrainian].
3. Gutnik, V., & Avtonomov, V. (1997) German economic thought and the Eiken phenomenon [Nemetskaya ekonomicheskaya mysl' i fenomen Oykena]. *International economics and international relations - Mezhdunarodnaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, 8, 102–109 [in Ukrainian].
4. Dlugopolsky, O.V. (2007). *Teoriya ekonomiky derzhavnoho sektora* [Theory of public sector economics]. Kyiv: Professional [in Ukrainian].
5. Kontseptsiiia realizatsii derzhavnoi polityky schodo sotsial'noho zakhystu naselennia ta zakhystu prav ditej : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1057-r vid 26 serpnia 2020 r. [The concept of implementation of the state policy on social protection of the population and protection of children's rights: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1057-r, from August 26, 2020]. *zakon.rada.gov.ua*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
6. Metodolohichni polozhennia schodo skladannia dopomizhnykh (satelitnykh) rakhunkiv sotsial'noho zakhystu v Ukraini : nakaz Derzhkomstatu vid 15.02.2010 r. №56. [Methodological provisions for compiling auxiliary (satellite) accounts of social protection in Ukraine: order of the State Statistics Committee of 15.02.2010 №56]. *ukrstat.gov.ua*. URL http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2010/56/metod.htm [in Ukrainian].
7. Pavlova, L.O. (2015). Polityko-ekonomichnyy analiz systemy sotsial'noho zakhystu naselennia v Ukraini [Political and economic analysis of the system of social protection in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
8. Simonnot, Ph. (2004). *39 lessons of modern economics*. (Ye.T. Marichev, Trans.). I.H. Luk'ianenko (Ed.). Kyiv: Academy.
9. Soskin, O. (2010). Vyznachennia natsionalnoyi ekonomichnoyi modeli Ukrayiny: porivnyal'nyy analiz mozhlyvykh alternatyv [Definition of the national economic model of Ukraine: a comparative analysis of possible alternatives]. *Aktual'ni problemy ekonomiky - Current issues of economy*, 1, 47–55 [in Ukrainian].
10. *Sotsial'nyj zakhyst naselennia Ukrainy u 2019 rotsi : statystychnyj zbirnyk* [Social protection of the population of Ukraine in 2019: statistical collection] (2019). State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Shapoval, V.M. (2011). *Sotsialna vidpovidalnist biznesu v strukturi upravlinnya ekonomikoyu: monohrafiya* [Social responsibility of business in the structure of economic management: monograph]. Dnepropetrovsk: "National Mining University". [in Ukrainian].
12. Yarova, L.V. (2011). *Sotsialna polityka Ukrayiny v konteksti yevropeyskoyi intehratsiyi : monohrafiya* [Social policy of Ukraine in the context of European integration: monograph]. Odessa: Phoenix [in Ukrainian].
13. Barry, B. (1982). Humanity and Justice in Global Perspective. *Ethics, Economics, and the Law of Property*. Nomos XXIV. J.R. Pennock & J.W. Chapman (Ed.). New York: New York University Press.
14. FTSE4GOOD Index Series. (n.d.). *ftserussell.com*. Retrieved from <https://www.ftserussell.com/products/indices/ftse4good> [in English].
15. Moussis, N. (2007). *Guide to European Policies*. European Study Service. (13th ed.).
16. Now you too can vote on post-2015 goals. (n.d.). *devex.com*. Retrieved from <https://www.devex.com/news/now-you-too-can-vote-on-post-2015-goals-80491> [in English].

17. Porter M. E., & Kramer M. R. (2011). Creating Shared Value. *Harvard Business Review*, Vol.89 (1-2), 62-77. Retrieved from <https://sharedvalue.org.au/wp-content/uploads/2015/12/Harvard-Business-Review-Creating-Shared-Value.pdf> [in English].
18. The United Nations wants to know what matters most to you. (n.d.). vote.myworld2015.org. Retrieved from <http://vote.myworld2015.org/> [in English].
19. UN engages citizens worldwide in shaping future global development agenda (n.d.). [undp.org](https://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/pressreleases/2013/03/12/un-engages-citizens-worldwide-to-take-part-in-shaping-future-global-development-agenda-.html). Retrieved from <https://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/pressreleases/2013/03/12/un-engages-citizens-worldwide-to-take-part-in-shaping-future-global-development-agenda-.html> [in English].

Volodymyr Shalimov, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Viktor Chornohlazov, Chief Specialist for Guardianship and Care - Legal Adviser

Department of Social Protection of the Population of the Executive Committee of the Fortechnyi Council in the city of Kropyvnytskyi Council, Kropyvnytskyi, Ukraine

Hanna Chernohlazova, PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences)

Flight Academy of the National Aviation University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Management of Social Protection of the Region's Population: Current State and Areas of Improvement in the Context of Ensuring the Region's Socio-Economic Development

The article is devoted to the research of the public administration reform for the implementation of the state policy of Social Protection of the Region's Population and to the definition of conceptual approaches to improving the management of Social Protection of the Region's Population in Ukraine on the basis of social responsibility.

Based on the main provisions of regulations governing the implementation of state policy of social protection in Ukraine, the analysis of recent studies and publications it has been found that in the condition of market turbulence and economic crisis, a rational architecture of social protection is of paramount importance. The necessity of using foreign experience in the process of improving and reforming the social protection system of Ukraine is substantiated. It is proved that since the basis for building an efficient economy is based on human resources, it is necessary to develop the labor market by supporting the development of both large and small and medium enterprises.

The efforts to build a model that would meet the conditions of a socially oriented economy and the effective implementation of the government's "Concept for the implementation of state policy on social protection and protection of children's rights" is an important step in improving the mechanism of social protection. The new model of governance in this area should provide a combination of centralization and decentralization of powers for social protection and protection of children's rights in order to create and develop a full living environment for citizens and meet their social protection needs, which is important in financial decentralization. At the same time, the modern model of social protection management should be based on the recognition of business structures, public sector bodies, or business as an integral subject element, the role of which is determined by the introduction and implementation of social responsibility, charity, philanthropy and more. Prospects for further research are to identify effective mechanisms for open surveys of business and society in the context of defining "common values" in order to develop proposals for the formation of regional and state social protection programs and ways to implement them.

management of social protection, social protection of the region's population, social responsibility, common values, socio-economic development

Одержано (Received) 12.10.2020

Прорецензовано (Reviewed) 19.10.2020

Прийнято до друку (Approved) 21.12.2020